

HET BINNENJACHT VAN DE FRIESE STADHOUDERLIJKE FAMILIE

Enige archivalische gegevens

Toen in 1937 ter gelegenheid van het huwelijk van prinses Juliana en prins Bernhard het boek 'De Jachten der Oranjes' verscheen, kon de auteur daarin weinig meedelen over de jachten van de Friese stadhoudelijke familie. 1)

Daarom was het van belang dat W.H. Keikes in 1944 archiefvondsten verwerkte tot een publikatie die handelt over de jachten, die gebruikt werden door leden van de Staten van Friesland, maar die ook ten dienste stonden van de Friese stadhouders. 2) In deze publikatie ging het over zogenaamde buitenjachten, die onder andere gebruikt werden om de Zuidoerzee te bevaren. Onbekend bleef het bestaan van een stadhoudelijk, binnenjacht, waarover gegevens te vinden zijn in de archieven van de Nassause Domeinraad.

Aan het Friese stadhoudelijk hof is altijd een vrij uitgebreide secretarie verbonden geweest, in de eerste plaats natuurlijk voor de uitvoering van werkzaamheden die voortvloeiden uit de bestuurlijke en militaire functie van de stadhouders. Er was ook een 'hofdepartement', dat zich vooral bezighield met de organisatie van de hofhouding. Tenslotte was er het zogenaamde Duitse departement, dat werkzaamheden verrichtte voor het beheer van de Nassause erflanden van de stadhoudelijke familie in Duitsland. Bij de verheffing van Willem IV tot algemeen erfstadhouder van de Verenigde Nederlanden in 1747 werd het grootste deel van de Friese stadhoudelijke secretarie overgebracht naar Den Haag. Slechts de oude secretaris Nicolaas Arnoldi en een klerk bleven in Leeuwarden, mede waarschijnlijk omdat 's prinses moeder Maria Louise in Leeuwarden bleef wonen. De Duitse en andere bezittingen (onder andere die uit de nalatenschap van stad-

houder-koning Willem III) kwamen onder beheer van een stadhoudelijke raad- en rekenkamer, later genoemd de Nassause Domeinraad. De archieven van deze raad worden tegenwoordig bewaard in het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage. In die archieven bevinden zich stukken over Ameland en over Friese zaken. Onder andere zijn er rapporten, op onregelmatige tijden opgesteld door een lid van de Domeinraad die naar Ameland en Friesland reisde om de bezittingen van de stadhoudelijke familie te inspecteren. In deze rapporten wordt meer dan eens gewag gemaakt van het stadhoudelijk binnenjacht.

Het eerste rapport van 1759 vermeldt over het binnenjacht, dat het onderhoud daarvan voor rekening van de prins komt. 3) De benoeming van de schipper geschiedt ook door de prins, maar de gage van de schipper wordt door de Friese admiraliteit betaald. Regenten en fatsoenlijke lieden mogen het jacht huren, maar van die mogelijkheid wordt weinig gebruik gemaakt wegens de hoge kosten. Voor de uitvaart zijn drie knechten nodig, die elk een daalder loon moeten hebben per dag. De schipper heeft recht op een daalder kostgeld. De huur per dag van het stadhoudelijk jacht komt dus op zes Carolusgulden.

In een rapport van 1767 wordt ongeveer hetzelfde geschreven over het 'trek- en seyljacht'. 4)

De onderhoudskosten blijken ongeveer 125 Carolusgulden per jaar te bedragen. Voorgesteld wordt het jacht te doen slopen. Op de suggestie, in het rapport gedaan, is de Domeinraad niet ingegaan. Het jacht blijft in het schiphuis bij de Prinsentuin in Leeuwarden liggen. Een rapport van 1770 vermeldt dat de toe-

stand van het schiphuis slecht is, dat schipper en knechts nog steeds zes gulden daags vragen voor gebruik van het jacht, uitgezonderd nog de huur van trekpaarden en jaagloon. 5) De stadhoudelijke bouwmeester berekent de onderhoudskosten van het jacht op 200 gulden per jaar. De schipper Hendrik van der Werf toont aan de krommers of balkens van anderen zeer verrot en bijna vergaan zijn. Hij als scheepstimmerman zou het werk niet voor 1000 gulden willen aannemen. De prins zal het jacht wel niet meer gebruiken en anderen gebruiken het ook niet. Voorgesteld wordt het te slopen of het te schenken aan de Admiraliteit.

Uit andere bronnen, onder andere een brief van bouwmeester Louis Coulon van 16 maart 1780, weten we dat het schiphuis nog wel staat, maar zeer bouwvallig is. 6) Hij adviseert om tot afbraak over te gaan, maar hij krijgt uit Den Haag opdracht een bestek voor herstelwerkzaamheden op te stellen en die werkzaamheden worden in 1780 ook nog uitgevoerd. In 1785 is de Leeuwarder timmerman J. Schaap opzichter over de stadhoudelijke bezittingen in Leeuwarden als opvolger van Louis Coulon. In dat jaar schrijft de architect P. W. Schonck, die Leeuwarden als vertegenwoordiger van de Domeinraad bezoekt: *'Wijders bericht genoemde opsichter J. Schaap den ondergetekende dat het Jacht van Zijne Hoogheid noch in dien zelfden modderigen sloot daar het zeedert lange gelegen heeft ten Ergernis van weldenkenden legt en stelt uyt dier hoofden voor om het zelve (indien UEdele Moog niet mochten gelieven goed te vinden het zelve te doen sloopen of te verkoopen) het dan van daar te doen brengen in het schuytenhuys en daar te laten zinken, om dus uyt het oog te zijn in welk geval hij dan ook*

gemelte schuyten- of Jachthuys een wijng wilde doen Repareren.' 7)

Schaap besluit zijn voorstel, zonder daarvoor machtiging te hebben ontvangen, te doen uitvoeren en dan ontstaan er moeilijkheden tussen hem en de beheerder van jacht J.H. van der Werf. Daarvan getuigt de volgende brief: 8)

*Aan de Edele Mogende Heeren
President, Raaden en Rekenmeesteren
van Zijne Doorl. Hoogheid den Heere
Prince van Orange en Nassau etc., etc., etc.*

Edele Mogende Heeren!

Geeft Uwe Ed. Mog. met allen eerbied onderdanigst te kennen Johannes Hendriks van der Werf, eenigste Zoon van Wijlen den kapitein van Zijne doorl. Hoogheids binnenjacht, dat gepasseerde vrijdag den Opsieder Schaap hem een bode gesonden heeft om de losse goederen tot opgemelde Jacht behorende aan hem Schaap over te doen, waarop Suppliant geantwoord heeft daartoe gereed te zijn, mits den Baas Zelf gaarne eerst eens wilde spreken, dog kort daarop ontving hij een tweede en toen nog een derde boodschap om onmiddellijk bij het Jacht te komen, alwaar Ged. Baas Schaap hem was wagtende. De Suppliant naaulijks Zijne affaire kunnende verlaten, was hem egter hier in te wille en bevond, daar komende, dat men besig was geweest het Oud Jacht (Leggende op Uw Ed. Mog. hoge orders Zedert den Jaare 1779 in eene ondiepe sloot) ledig te pompen, het welk egter ondoenlijk bevonden zijnde, gestaakt was, waar na ged. Schaap niet zonder vinnige en hoonende uitdrukkingen

tegen den Suppliant ten aanhoren van verscheiden daar bijeen vergaarde menschen immediaat half met, half tegen wil en dank eenige goederen, daar voor handen zijnde heeft laten wegemen. De Suppliant wilde zich hier tegen niet versetten, deels om dat op de publyeque straat oneenigheeden zocht voor te komen, deels om dat hij onderstelde dat daar toe speciale ordre van Uw Ed. Mog. was, dan hoe hij gepasseerde Zaterdag zich nader bijden opsiender kwam informeren bevond hij tot zijne groote verwondering dat dezelve geheel geene resolutie of authorisatie van Uw Ed. Mog. had, alleen hadde den Heer Baron van Lynden volgens zijn voorgeeven hem daar toe mondeling gelast, zeggende verders, dat hij teffens ordre had den Suppliant eenig koper en tin te laten behouden.

De Suppliant is alleszins genegen om op de eerste ordre van Uw Ed. Mog. ofte van Zijne Doorl. Hoogh, zelve alle de losse goederen, tot het voorschreven Jacht behorende en zo op de

nevensgaande Lijst in het gros staan genoteerd over te dragen, waar ter plaatse en aan wie het Hun. Ed. Mog. zal gelieven te ordoneerden, maar het is den Suppliant met geen mogelijkheid ten kwaden te duiden, dat hij swarigheid maakt Princegoederen, aan hem en zijne voorzaten toevertrouwd, op zulk eenen lossen voet, op het enkelde zegen van één man, te laten volgen. Alwaaromme de Suppliant zeer onderdanig verzoekt Uwe Ed. Mog. gelieven zijne gehoudene conduite te approbeeren, tot de overneming van voorschreven goederen na derzelve welbehagen een persoon bij resolutie te qualificeeren en aan den Suppliant uit hoofde dat hij zedert het overlijden van zijn vader, van alle profijten verstookken geweest en egter die goederen onder zijn bewaring en opzigt gehad heeft, behalven het voren genoemde koper en tin de oude Zeillagie tot een gratieus douceur en aandenken te laten behouden.

*Q. F. Etc.
J.H. v.d. Werf*

Veel informatie over het jacht wordt gegeven in een rapport van 1792. 12) Het vaartuig verkeert dan 'in eene aller deplorabelste gesteltheit'. De rapporteur, het lid van de Domeinraad Le Jeune, schrijft: 'Dit Jacht legt in eene allerslegsten staat in een sloot buiten de tuinpoort en behoort nae mijne gedagten gesloopt en het schuithuis voor afbraak verkogt te worden'. De vraag doet zich voor: wie is eigenaar van het jacht? Heeft de provincie Friesland of de stadhoudelijke familie het laten bouwen? De zoon van de vroegere kapitein weet te vertellen dat het schip op 8 april

Zilveren penning, in 1777 geschonken aan Hendrik Johannes van der Werf, bouwer en schipper van het binnenjacht van de Friese stadhoudelijke familie, als dank voor zijn medewerking aan de organisatie van een zeilwedstrijd bij Oude Schouw. Collectie Fries Museum te Leeuwarden. Foto Fries Museum.

1739 voor het eerst te water werd gelaten. In het archief van de stadhouder wordt een onderzoek ingesteld.

In 1793 ontvangt de Domeinraad uit het archief de hiervolgende lijst van losse goederen: 13)

Lijst van de Losse Goederen, behorende bij het binnenjacht van Zijn Doorlugtige Hoogheid à Leeuwarden.

- Behalven de Grootte een dito kleine mast
- 1 Gijk, 1 Raa, 1 Cluiffokstok
- De losse Zijglaasen
- De planken agter boven Roerpen
- De boomen en Haaken
- 1 Waterpuds
- 1 ijseren Luiwagen
- 1 stel Zeillagie met het Touwerk
- 1 stel Vlaggen en Wimpels
- 2 vleugels

- In het Jacht Groene Trijpen Matrassen
- 1 Geel kopere Schenkketel met compfoir
- 1 Rood Copere dito Ketel
- 1 Tabakscompfoirtie Geel copere
- 2 dito snuiters
- 1 Geel Copere blaker
- 1 Rood Copere Kan
- 1 Geel Copere Coffikan
- 2 Tinne Kandelaars
- 1 Tinne Waterpot
- 1 Tinne Trekpot
- 1 ijseren compfoir

Bijzonder interessant is het extract uit de jaarrekening van de stadhoudelijke thesaurie van 1739. 14) Hieruit blijkt dat de stadhoudelijke familie in dat jaar zelf de bouw van het jacht bekostigde. Het stuk is van belang omdat het ons informeert over de prijs van het jacht en over de ambachtslieden en kunstenaars die er aan werkten.

Extract uit de Generaale Rek.
van Wyl. den Thezaurier
Arnoldi over den Jaare 1739,
pag. 154.

Betaald tot het Nieuw Binnen Jagt in deezen Jaare gemaakt.

- Aan de Schuytemaker V.d. Werff voolt hout en timmerwerk volgens bestek	f 1225 - 0 - 0 .
- Van der Haven Snij- en Beeldwerk	f 250 - 0 - 0 .
- Gruysma grondverven	f 23 - 17 - 0 .
- Boorsma Verven en vergulden	f 345 - 12 - 0 .
- Kindermans ijzerwerk	f 267 - 16 - 0 .
- Wed. Faber uts.	f 66 - 4 - 0 .
- Nauta Lood	f 82 - 4 - 0 .
- Klinkhamer Koperwerk	f 196 - 6 - 0 .
- Allert Pyters, Mast, pompen Enz.	f 49 - 8 - 0 .
- Rintje Bakker Touwwerk	f 23 - 14 - 0 .
- Abbema Zeylen	f 184 - 18 - 0 .
- Leverland Leeren riemen	f 8 - 0 - 0 .
- Raasveld Spiegelglas	f 18 - 0 - 0 .
- Nog 2 spygel Glaasen van Amsterdam	f 17 - 0 - 0 .
- Eykhout Vlaggen en Wimpels	f 49 - 18 - 0 .
- Gillot Groen Zijde Cussa	f 547 - 0 - 0 .
- Van der Werff Buitenwerk	f 33 - 18 - 0 .

Volgens Rek., Ordinantie en Quitantie f 3388 - 15 - 0 .

Bij resolutie van de Domeinraad van 9 december 1785 wordt bepaald, dat de losse goederen van het binnenjacht geïnventariseerd moeten worden en daarna opgeslagen op de meubelzolder van het stadhoudelijk hof. 9) De inventaris bleef bewaard. 10):

Inventaris ofte Lijste van de Losse Goederen van Zijne Doorlugt. Hoogheids binnenjacht, op ordre van Hun E. Mog. volgens Resolutie van den 9 December 1788 getransporteerd op het Hof in bewaring van den Castelein Christ. van Deventer.

- Een Groote mast met zijn daar aan behoorend Lood
- Een dito kleine
- Een Giek
- Twaalf Boomen
- Twee Haaken
- Vier Deuren
- Het Hek met het daar aan zijnde IJserwerk
- Drie losse planken boven de Roerpen
- Een ijseren Roerpen
- Een dito Luywagen
- Een raa
- Een Kluiffokstok
- Het Zeepaard
- Een gaffel

- Touwwerk tot de Zeilage behoorende
 - Het Groot Zeil
 - Een dito Fok
 - Een kluiffok
 - Twee kleine Fokken
 - Agt en zestig ijsere Koegels ballast
 - Een groen trijppen Tafelkleed
 - Twee dito Veldstoeltjes
 - Twee Witte rugmatrassen met Groene trijppen overkleeden
 - Vier lange dito matrassen met dito op zitbanken
 - Een groen trijpp Schoorsteenkleed
 - Nog 3 kleine witte rugmatrassen
 - En vier Groene overtreksels
 - Vijf Losse laaden uit de Tafel
 - Twee aansetters van dito
 - Tien losse zijglazen - Spiegelglas
 - Een ijseren Kachel
 - De houten Schoorsteenpijp
- Voor- en bovenstaande Goederen verklaar ik onderschrevene in behoorlijke orde te hebben ontvangen in kennis mijn hand. Actum Leeuwarden, Den 16 Maij 1786. (was get.) C. V. Deventer.

In een rapport van 1790 wordt vermeldt: 'Ter deeser gelegenheit neemt den onderget. ook de vreiheid UEdele Moog. te berichten, dat hij zijn laatste aanwesen in Leeuwarden door den Castelain aan hem zijn vertoon eenige zijlen, touwwerken, en andere scheepsbehoefden, gekomen van Zijn Hoogheids Jacht in Friesland, welke goederen thans niet anders dan tot ambaras van het huys en tot kosten van zijne Hoogheid zijn strekkende, waarom gemelte Castelain den onderget. versocht heeft om aan UwEdele Moog. te willen voorstellen, of niet goed zoude kunnen vinden, dat gemelte goederen nu, wyl ze noch van eenige waarde zijn, ten meesten voordeelen van Zijne Hoogheid wierden verkocht'. 11) Nog datzelfde jaar wordt inderdaad tot verkoop overgegaan.

De Domeinraad besloot op 27 februari 1794 over te gaan tot sloop van het binnenjacht en tot verkoping van het sloopmateriaal.

Als aantekening bij het extract uit de stadhouderlijke jaarrekening, hierboven afgedrukt, moge het volgende dienen: De bouwer en latere kapitein van het jacht was Hendrik Johannes (Jans) van der Werf. Blijkens de Reëelkohieren van Leeuwarden had hij zijn helling aan het Vliet op Schilkampen. 15) Het betreft hier de helling die nog altijd bestaat en ook nog steeds eigendom van de familie Van der Werf is. We slaagden er niet in het geboortjaar van Hendrik Johannes van der Werf te vinden. Mogelijk is hij gedoopt in de kerk van Lekkum, waar de bewoners van het Noordvliet veel kerken en de oudste doopboeken van Lekkum zijn niet bewaard gebleven. Hendrik Johannes trouwde in Leeuwarden in 1737 met Aeltje Johannes. 16) In verschillende akten wordt hij 'mr. scheepstimmerman op 't Vliet' genoemd,

maar zelf liet hij zich graag noemen 'Captain van 't binnenjacht van Zijn Hoogheid den Heere Prince van Orange en Nassau'. Dat stond wel indrukwekkend. Zijn zoon, van wie hierboven een brief is afgedrukt, is Johan Hendriks van der Werf, die in 1786 'Houtmolenaar en Coopman op 't Vliet' wordt genoemd.

Van der Haven, die in de rekening genoemd wordt als leverancier van snij- en beeldhouwwerk, is Gerbrandus Reiners van der Haven, mr. steen- en beeldhouwer te Leeuwarden. Mogelijk stamde hij uit een Doopsgezinde Harlinger familie. In 1720 werd hij in Leeuwarden in de Hervormde kerk op belijdenis gedoopt. Zijn bekendste werkstukken zijn: beeldhouwwerk in het fronton boven de ingangspartij van het Leeuwarder stadhuis (1715) in samenwerking met Pieter Nauta, preekstoel in de Hervormde kerk van Workum (1718), beeldengroepen op het hoofdwerk van het orgel in de Jacobijner kerk te Leeuwarden (1727) en

beeld van Sint Michaël boven de ingang van het stadhuis van Harlingen (1730).

Boorsma, aan wie in 1739 betalingen werden gedaan voor verven en vergulden, is Pieter Boorsma, 'landschapsverver'. Zijn naam komt meer dan eens voor in familiearchieven als die van schilder en vergulder van rouwkassen in kerken. Kindermans is te identificeren als Hendrik Kindermans, mr. grofsmid' op 't Vliet (gest. 1783). Het is niet geheel duidelijk of met de kopersmid Klinkhamer Jacob of Jan wordt bedoeld. Van de hand van de Klinkhamers is onder andere werk te vinden in de kerken van Akkrum en Wieuwerd. De Abbema uit de rekening is thuis te brengen als Auke Synes Abbema, die in 1743 als mr. zeilmaker binnen Leeuwarden vermeld wordt. Gillot is waarschijnlijk Joannes Gillot, die in 1697 bij zijn huwelijk te Leeuwarden met Joanne Rytsinga mr. zadelmaker wordt genoemd.

S. ten Hoeve

NOTEN:

- 1) G.C.E. Crone: *De Jachten der Oranjes*. Amsterdam, 1937.
- 2) W.H. Keikes: *De Friesche stadhouderlijke- of Statenjachten*. In: *Historia*, 10e jrg. 1944, blz. 83-86. Vergelijk ook: H. Halbertsma: *Friese Statenjachten waren tegelijk Prinsenjachten*. In: *Leeuwarder Courant*, 11 augustus 1952.
- 3) Algemeen Rijksarchief's Gravenhage. Archief Nassause Domeinraad, nr. 10206.
- 4) *Ibidem*.
- 5) *Ibidem*.
- 6) Arch. Nass. Domeinr. nr. 10211: 134 en 135.
- 7) Arch. Nass. Domeinr. nr. 10211: 28.
- 8) Arch. Nass. Domeinr. nr. 10207: 33.
- 9) Arch. Nass. Domeinr. nr. 10207: 34.
- 10) Arch. Nass. Domeinr. nr. 10207: 35.
- 11) Arch. Nass. Domeinr. nr. 10211: 86.
- 12) Arch. Nass. Domeinr. nr. 10207: 1.
- 13) *Ibidem*.
- 14) *Ibidem*.
- 15) Rijksarchief Friesland. Archief van de Rekenkamer van Friesland, nr. 14c.
- 16) Dit genealogisch gegeven en de nog volgende gegevens zijn ontleend aan stukken uit het Gemeentearchief van Leeuwarden.